ब्रह्मणे दद्यात् गोभिः। तन्मानञ्च स्मृत्यर्थसारे "अष्टसृष्टिर्भवेत् कुडिः कुडयोऽष्टौ च पुष्कलम्। पुष्कलानि च चत्वारि पूर्णपात्रं विधीयते"। तेन २५६ सृष्टिभिः पूर्णपात्रम्। तत्तत्पदव्यञ्जोक्तं "पूर्णपात्रो दक्षिणा" कात्या०श्रौ०६।१।२७। कर्केण। "पाकयज्ञेषु तण्डुलतण्डुलगोधूमादियत्तियधान्यपूर्णः पूर्णपात्रो दक्षिणा धान्यस्य मानपात्रम्" कर्कः। तेनास्य पुंस्त्वमपि। छन्दोगपरिशिष्टे (कर्मप्रदीपे) २।५।२ कात्यायनस्तु प्रकारान्तरमाह "यावता वटुभोक्तुस्तु तृप्तिः पूर्णेन विद्यते। तावदार्ध्यमतः कार्यात् पूर्णपात्रमिति स्थितिरिति"। ४जलपूर्णपात्रे च कात्या०श्रौ० ३।८।८।

पूर्णप्रज्ञ त्रि० पूर्णा प्रज्ञा यस्य। सम्पूर्णबुद्धौ वायोस्तृतीयावतारे मध्वापरनामके आनन्दतीर्थे २वैष्णवमतभेदप्रस्थापकाचार्यभेदे। तन्मतञ्च सर्व० सं० न्यरूपि यथा "तदेतद्रामानुजमतं जीवाणुत्वदासत्ववेदापौरुषेयत्वसिद्धार्थबोधकत्वस्वतःप्रमाणत्वप्रमाणत्रितयपाञ्चरात्रोपजीव्यत्वप्रपञ्चभेदसत्यत्वादिसाम्येऽपि परस्परविरुद्धभेदादिपञ्चत्वस्वीकारेण अपञ्चकपञ्चनिष्ठिप्रमित्युपेक्षमाणः स आत्मा तत्त्वमसीत्यादिवैदान्तवाक्यजातस्य भङ्गान्तरेणार्थान्तरपरत्वसूपपादा ब्रह्ममीमांसाविवरणव्याजेनानन्दतीर्थः प्रस्थानान्तरमास्थित। तन्मते हि द्विविधं तत्त्वं स्वतन्त्रास्वतन्त्रभेदात्। तदुक्तं तत्त्वविवेके "स्वतन्त्रमस्वतन्त्रञ्च द्विविधं तत्त्वमिष्यते। स्वतन्त्रो भगवान् विष्णुर्निर्दोषोऽशेषसद्गुणः" इति। तत्र सजातीयविजातीयस्वगतनानात्वशून्यं ब्रह्म तत्त्वमिति प्रतिपादकेषु वेदान्तेषु आगमेषु अखण्डैकरसत्वं तस्य कथ्यत इति चेत्तथैव भेदप्रत्यक्षप्रमाणविरोधेन तेषां तत्र तात्पर्याभावानुपपत्तेः तथा हि प्रत्यक्षं तावदिदमस्माद्भिन्नमिति नीलपीतादेर्भेदग्रहणं भवति। अथ मन्येथाः किं प्रत्यक्षं भेदमेवावगाहते किं वा धर्मिप्रतियोगिघटितम्। न प्रथमः धर्मिप्रतियोगिप्रतिपत्तिमन्तरेण तदुभयमेकस्य भेदस्याप्यव्यवसायत्वात्। द्वितीयोऽपि धर्मिप्रतियोगिग्रहणपुरःसरं भेदग्रहणमथ वा युगपत् तत्सर्वग्रहणम्। न पूर्वः बुद्धेरिदम्यं व्यापाराभावात् अन्योन्याश्रयप्रसङ्गाच्च। नापि चरमः कार्यकारणबुद्ध्योर्युगपद्भावात् धर्मिप्रतीतिहि भेदप्रत्ययस्य कारणं सन्निहितेऽपि धर्मिणि व्यक्तिप्रतियोगिज्ञानमन्तरेण भेदस्याग्रहणेनाभावप्रतिरेकाभ्यां कार्यकारणभावावगमात्। तस्मान्न भेदप्रत्ययं सुप्रसरमिति चेत् किं वस्तुस्वरूपभेदवादिनं प्रति इमानि दूषणान्युदुद्यन्ते किं वा धर्मिभेदवादिनं प्रति। प्रथमे चोरापराधान्मारयतीति न्यायापातः भवदभिधीयमानदूषणानां तद्विषयत्वात्। ननु वस्तुस्वरूपस्यैव भेदत्वे प्रतियोगिसापेक्षत्वं न घटते घटादितत्तत्प्रतियोगिसापेक्ष एव सर्वत्र भेदः प्रत्यक्ष इति चेन्न प्रथमं सर्वतो विलक्षणतया वस्तुस्वरूपे भासमाने प्रतियोग्यपेक्षया विशिष्टव्यवहारोपपत्तेः तथा हि परिमाणघटितं वस्तुस्वरूपं प्रथममवगम्यते पश्चात् प्रतियोगिविशेषापेक्षया ह्रस्वं दीर्घमिति तदेव विशिष्टव्यवहारभाजनं भवति। तदुक्तं विष्णुतत्त्वनिर्णये "न च विशेषणविशेष्यतया भेदसिद्धिः विशेषणविशेष्यभावस्य भेदापेक्षः, धर्मिप्रतियोग्यपेक्षया भेदसिद्धिः भेदापेक्षश्च धर्मिप्रतियोगित्वमित्यन्योन्याश्रयतया भेदस्यासिद्धेः पदार्थस्वरूपत्वाद्भेदस्येत्यादिना"। अत एव भवार्थिनो भवदर्शनान्न प्रवर्त्तन्ते गोशब्दश्च न स्मरन्ति। न च नीरक्षीरादौ स्वरूपे गृह्यमाणे भेदप्रतिभासोऽपि स्यादिति भवनीयं समानाभिहारादिप्रतिबन्धकवशाद्भेदभानव्यवहाराभावोपपत्तेः तदुक्तम् "अतिदूरात् सामीप्यादिन्द्रियघातान्मनोऽनवस्थानात्। सौक्ष्म्याद्व्यवधानादभिभवात् समानाभिहाराच्चेति" अतिदूरात् गिरिशिखरवर्त्तिनि वटौ, अतिसामीप्यात् लोचनाञ्जनादौ, इन्द्रियघातादिद्युदादौ, मनोऽनवस्थानात् कामाद्यपसृतमनस्कस्य स्त्रीतालोकवर्त्तिनि घटादौ, सौक्ष्म्यात् परमाण्वादौ, व्यवधानात् कुड्याद्यन्तर्हिते, अभिभवात् दिवाप्रदीपप्रभादौ, समानाभिहारात् नीरक्षीरादौ यथावदुपलक्षणं नास्तीत्यर्थः। भवतु वा धर्मभेदवादस्तथापि न कश्चिद्दोषः धर्मिप्रतियोगिग्रहणे इति धर्मभेदभानसम्भवात्। न च धर्मभेदवादे तस्य तस्य भेदस्य भेदान्तरभेदाभेदानवस्था दुरवस्था स्यादित्याशङ्क्यं भेदान्तरप्रसक्तौ मूलाभावात् भेदभेदिनौ भिन्नाविति व्यवहारदर्शनात्। न चैवमभेदवेनान्यभेदानुमानं दृष्टान्तभेदाविघातेनोत्थानदोषाभावात्। सोऽयं शिष्याकयाचनाय गतस्य खारिकातैलदाहलाभ्युपगम इव दृष्टान्तभेदविमर्दे स्वतुल्यानमेव। न हि वरविधातायकल्पोद्वाहः। तस्मान्मूलक्षयाभावादनवस्था न दोषाय। अनुमानेनापि भेदोऽवगीयते। परमेश्वरो जीवाद्भिन्नः तं प्रति शेष्यत्वात् यो यं प्रति शेषः स तस्माद्भिन्नः यथा भृत्यो राजा। न हि सुखं मे स्यात् दुःखं मे न भवेदिति